

Peatükk 9

Kokkuvõtvad märkused

9.1. Jäiga keha mehaanika ja elastsusteooria

---

9 - 2

9.1 Jäiga keha mehaanika ja elastsusteooria

Sarnasused:

- Alamharud: staatika, kinemaatika, dünaamika. Lisaks on mõlemal juhul rakendatavad analüütilise mehaanika meetodid
- Jõud ja jõu moment on vektorid!
- Mõlemad, st. nii jäik keha kui deformeeruv keskkond, koosnevad punktmasssidest
  - Sageli öeldakse deformeeruva keskkonna korral punktmassi asemel materiaalne punkt
- Punktmasside süsteemile mõjuvad jõud saab jaotada sise- ja välisjõududeks
- Jõusüsteemi peavektor ja peamoment
  - Sisejõud: keha lõikes mõjuvate pingete peavektor ja peamoment
  - Tavaliselt taandatakse pinged lõike pinnakeskmesse

- * Talade korral on tala ristlõikes mõjuvate sisejõudude projektsiooni-del spetsiifilised nimed: pikijõud, põikjõud, väändmoment, painde-moment
- * Tavaliselt kasutatakse siinjuures Descartes'i ristkoordinaate
- Tasakaalutingimused: Jõusüsteemi peavektor ja peamoment peavad võrduma nulliga.
- Liikumishulk ja kineetiline moment ning vastavad teoreemid
- Kogu teooria baseerub mõlemal juhul Newtoni seadustel

Erinevused:

- Urimisobjekt: jäik keha *vrs.* deformeeruv keskkond
  - Deformeeruv keskkond: deformeeruv tahkis (tahke keha), gaas, vedelik
- Jäiga keha mehaanikas saab jõudu vaadelda kui libisevat vektorit, kuid de-formeeruva keskkonna korral ei saa.
- Jäiga keha mehaanikas saab lauskoormuse asendada üksikjõuga, kuid defor-meeruva keskkonna korral ei saa.

9.2. Lineaarne ja mittelineaarne elastsusteooria

9.2 Lineaarne ja mittelineaarne elastsusteooria

Lineaarne elastsusteooria

- Lineaarne elastsusteooria = klassikaline elastsusteooria
- Siirete ja deformatsioonide vahelised seosed on lineaarsed — geomeetriline lineaarsus
  - Deformatsioonitensor on defineeritud Cauchy seoste kaudu
  - Deformatsiooni moodsuks on tavaliselt suhteline pikenemine ja algse täisnurga muut ehk nihkenurk
- Siirded on väikesed võrreldes uuritavate kehade joonmootmetega
- Deformatsioonid (suhtelised pikenemised ja algse täisnurga muutused) on väikesed võrreldes ühega, neid saab käsitleda lõpmata väikeste suurustena ja kasutatakse terminit (lõpmata) väikesed deformatsioonid (inglise keeles *infinitesimal strains*)

- Olekvõrrandid, st. pingete ja deformatsioonide vahelised seosed, on lineaarsed — füüsikaline lineaarsus
  - (Üldistatud) Hooke'i seadus
    - * Analooigiks on nn. ideaalne vedru
- Kehitib superpositsiooni printsiip
  - Tihti nimetatakse seda ka jõudude mõju sõltumatuse printsiibiks
    - * Erinevate lahendite summa on alati lahend
- Ideaalselt elastne keha
- Alati rakendatakse Saint Venant'i printsiipi
- Tavaliselt rakendatakse Bernoulli hüpooteesi (ristlõigete tasandilisuse hüpooteesi)

Mittelineaarne elastsusteooria

- Siirete ja deformatsioonide vahelised seosed on mittelineaarsed — geometriline mittelineaarsus
  - Kasutusel on erinevad deformatsioonitensiorid ja deformatsiooni mõõdud
- Olekvõrrandid on mittelineaarsed — füüsikaline mittelineaarsus
- Siirded pole väikesed (võrreldes keha mõõtmetega)
- Deformatsioonid pole väikesed võrreldes tihiega
  - Deformatsioone ei saa käsitleda lõpmata väikeste suurustena
  - Öeldakse, et deformatsioonid omavad lõplike väärtusi ja kasutatakse terminit lõplikud deformatsioonid (inglise keeles *finite strains*)
- Superpositsiooni printsiip ei kehti!
- Saint Venant'i printsiip ja Bernoulli hüpootees pole tavaliselt rakendatavad
- Mittelineaarsete elastsusteooriale vastavaid võrrandeid ja seoseid käsitleme pideva keskkonna mehaanika kursuses.

Üldised hüpoteesid, eeldused, seaduspärasused jms., mis on rakendatavad nii lineaarse kui mittelineaarse teooria korral

- Pidevuse hüpotees kehtib alati
  - Pragude, tühimate jms. esinemise korral on vaja rakendada täiendavaid hüpoteesi ja eeldusi
- Homogeensus ja mittehomogeensus
- Isotroopsus ja anisotroopsus
- Defineeritakse nn. algolek — puuduvad pinged ja deformatsioonid
- Termilised efektid — termoelastusteooria — nii lineaarne kui mittelineaarne käsitlus

- Viskoossed efektid — viskoelastsus
  - Viskoossus — vedeliku võime deformeerumisel vastu võtta nihke- ja tõmbepingeid
  - Mida väiksem on vedeliku viskoossus, seda voolavam ta on
  - Olekuvõrrandid esitavad seosed pingete ja deformatsioonikiiruste vahel
    - * Lineaarsed (Newtoni vedelik) ja mittelineaarsed (nn. mitte Newtoni vedelik, i.k. *non-Newtonian Fluid*)
- Saab eristada tegelikku ja tinglikku pinget (ehk pseudopinget)
  - Lineaarses teoorias langevad need kaks praktiliselt kokku ja seetõttu neid tavaliselt ei eristata
  - Võrreldge malmi ja terase tõmbekatseid

9.3 Lineaarse elastsusteooria jaotamine elementaarteooriaks ja esimest järku teooriaks

- Elementaarteooria ehk nn. 0-järku teooria — sisaldab täiendavaid lihtsustusi
- Nn. 1-järku teooria — klassikaline ehk lineaarne elastsusteooria ilma täiendavate lihtsustusteta
- Tugevusõpetus — elementaarteooria + tugevusarvutused
  - Tugevusõpetus on mehaanika haru, mis uurib konstruktsioonielementide piisava tugevuse, jäikuse ja stabiilsuse saavutamist võimalikult ökonoomsel moel.
- Tehniline mehaanika TTÜ-s — tugevusõpetus + jäiga keha staatika

---

9.3. Lineaarse elastsusteooria jaotamine elementaarteooriaks ja esimest järku teooriaks

9 - 10

Elementaarteooria

- Kehtivad kõik lineaarse elastsusteooria hüppoteesid, eeldused, printsiibid, lihtsustused jne.
- Lisaks tehakse veel täiendavaid lihtsustusi, mis 1. järku teooria korral võivad, kuid ei pruugi kehtida
  - Algmõõtmete printsiip
  - Bernoulli hüppotees ehk ristlõigete tasapinnalisuse hüppotees
  - Urimisobjektiks on peamiselt vardad ja talad
    - jne
- Peamiselt tuntakse huvi vaid varraste (talade) teljepunktide siirete vastu — teiste punktide siirete leidmine ei paku üldjuhul huvi
  - Vaadeldakse tala telge — elastse joone (i.k. *deflection curve*) diferentsiaalvõrrand — läbipainded
- Käesoleva loengukonспекти 2. peatükis on varraste ja talade pingete analüüs teostatud elementaarteooriast lähtudes

9.4 Olekuvõrranditest

Olekuvõrrandid esitavad tahkiste korral seoseid pingete ja deformatsioonide vahel, (viskoosete) vedelike korral aga pingete ja deformatsioonikiiruste vahel.

Elastse keha lineaarne olekuvõrrand — Hooke'i seadus

- Ideaalselt elastne, homogeenne, isotroopne materjal
  - Kaks sõltumatut elastsuskonstanti
    - * Youngi moodul, Poissoni tegur, nihkeelastsusmoodul — valida kaks kolmest
    - * Lamé koefitsendid
    - * Ruumdeformatsioon — ruumpaisumismoodul
- Anisotroopne materjal — iga juht vajab individuaalset (eksperimentaalset) lähenemist
  - Tähtis on teada materjalide sümmeetriat, näiteks ortotroopne materjal

---

9.5. Deformatsioon ja pinge

9 - 12

9.5 Deformatsioon ja pinge

- Deformatsioon iseloomustab keha (keskkonna) mõõtmete ja kuju muutuse intensiivsust vaadeldavas punktis
- Pinge iseloomustab sisejõudude intensiivsust vaadeldavat punkti läbival pinnal
- Deformatsiooniseisund — iseloomustab deformatsioone vaadeldavas punktis — kirjeldatakse deformatsioonitensori abil
- Pingeseisund ehk pinge — iseloomustab pingeid vaadeldavas punktis — kirjeldatakse pingetensori abil
- Peapinged ja peadeformatsioonid
- Ruum-, tasand- ja joonpingus
- Ruum-, tasand- ja joondeformatsioon
- Tasandpingusele vastab ruumdeformatsioon ja vastupidi, tasanddeformatsioonile vastab ruumpingus

9.6 Tugevuskriteeriumid ja varutegur

- Lubatav pinge — tähistused $[\sigma]$, $[\sigma^c]$, $[\sigma^t]$, $[\tau]$
- Varutegur — väärtus ≥ 1 , 25 sõltub konstruktsiooni vastutusrikkusest, materjali omaduste ühtlusest jms.
- Tugevuskriteeriumid (tugevusteooriad)
  - Lihttõõseisundid — $\sigma \leq [\sigma]$, $\sigma^c \leq [\sigma^c]$, $\sigma^t \leq [\sigma^t]$, $\tau \leq [\tau]$
  - Liitõõseisundid — ekvivalentspinged $\sigma_{ekv} \leq [\sigma]$
    - * Kujumuutuse energia kriteerium ehk von Misesi kriteerium (von Mises–Huber–Maxwell) — tänapäeval väga laialdaselt kasutusel
      - $\sigma_{ekv}^2 = \sigma_1^2 + \sigma_2^2 + \sigma_3^2 - \sigma_1\sigma_2 - \sigma_2\sigma_3 - \sigma_1\sigma_3$
    - * Suurima nihkepinge kriteerium ehk Tresca kriteerium
      - $\sigma_{ekv} = \sigma_1 - \sigma_3$
    - * Maksimaalse peadeformatsiooni kriteerium
      - $\sigma_{ekv} = \sigma_1 - \nu\sigma_2 - \nu\sigma_3$
    - * jne.
  - Temperatuuri mõju — külmahaprus

9.7. Dünaamilised koormused

9 - 14

9.7 Dünaamilised koormused

- Tsükliline koormamine — väsimus
  - Väsimuspragu ja väsimuspurunemine
- Lööök
  - Löögisitkus
- Võnkumine
  - Resonants
- Lained
  - Akustilised lained
  - Deformatsioonlained
  - Nihkelained
  - Survelained